אַלטע תפילות און „נייע" אידן

מעג מען ענדערען דעם נוסח פון דאַוונען, ווייל געוויסע ראַבאַיס דענקען, אַז אונזערע אַלטע תפילות זיינען ניט צוגעפּאַסט פאַר מאָדערנע מענשען?

פון הרב דר. יוסף דוב סאָלאָווייטשיק

עס איז ניט דערלויבט צו איבערדרוקען דעם אַרטיקעל אָן דער דערלויבעניש פון מחבר.

שאלה: אין אַ גרויסער צאָל טעמפּלען איז דער סדר און דער נוסח פון דאַוונען געענדערט גע־וואָרען, ווייל זיי דענקען, אַז די אַלטע תפילות זענען ניט צוגע־פּאַסט פאַר דעם מאָדערנעם מענ־שען. וואָס איז די שטעלונג פון אידישען דין צו אַזעלכע שינויים און צו דער פאַרפאַסונג פון נייע תפילות?

תשובה: כדי צו קענען דערקלע־רען מיין שטעלונג צו דעם פּראָבלעם, וואָס איז אויפגעוואָרפען געוואָרען אין דער שאלה, מוז איך ווידער אַנרירען אַ יסוד אין תפילה.

עבודה שבלב, וואָס שטעלט מיט זיך פאָר דעם הויפּט מאָמענט פון תפלה, באַשטייט אין דער גרויסער דערפאַרונג, וואָס דער מענש לעבט דורך בשעת ער באַגעגענט זיך מיטן אין־סוף. דאַוונען הייסט זיך טרעפען מיט'ן רבש"ע; נאָך בעסער, עס מיינט אַ געשפּרעך צווישען מענש און גאָט, פּונקט ווי נבואה. דער חילוק צווישן תפלה און נבואה דריקט זיך אויס נאָר אין דעם, וואָס בשעת אין נבואה רופט דער רבש"ע דעם מענשען צו זיך און יענער ענטפערט אים „הנני" (אברהם, אברהם — הנני! משה, משה — הנני! שמואל, שמואל — הנני!), נעמט אין תפלה דער מענש די איני־ציאַטיוו און ער רופט דעם רבש"ע, און דער אין־סוף ענטפערט: הנני. אָבער אויך דאָ רעדט דער מענש מיט גאָט; ער שטייט אנטקעגען אים און אדרעסירט אים אין דער צווייטער פּערזאָן (פאַר „דו".) „ברוך אתה". דער געדאַנק איז אַן הלכה'שער אמת. על פּי דין דאַרף זיך דער מענש, וואָס דאַוונט, באַטראַכטען „כעומד לפני השכינה".

בכן האָט די הלכה קיין מאָל נישט געקענט באַגרייפען די ראַציאָנאַליטעט און די באַרעכטיגונג פון תפלה בכלל. איין פראַגע האָט דער הלכה כסדר גע־מאַטערט: ווי קען דער מענש מיט זיין גאַנצער באַגרעניצטקייט, אָפּ־הענגיקייט און קליינקייט, מיט זיין טומאה און וואולגאַריטעט, צוטרעטן צום בורא עולם, צו דער אַבסאָלוטער, אומבאַדינגטער, אומענדליכער, רעאַ־ליטעט? ווי קען בכלל דער מענש, וואָס איז מער „אַין" ווי „יש", זיך באַגעגענען מיטן „אין־סוף", און דאָך בלייבען באַשטיין? מיט וואָס פאַר אַ הוצפּה קען זיך דער מענש דערלויבען צו בעטען דעם רבש"ע וועגען זיינע קליינליכע נארישע הצטרכות'ן? ווי קען ער ביי זיך פּועלן צו לויבען דעם בורא עולם, דעם „ולו דומיה תהלה", און צו זינגען צו אים שיר ושבח? איז עס ניט אַן אַבסורד, אַז די ניש־טיקייט רימט די אומענדליכקייט און די אייביקייט? איז ניט תפלה אינ־גאַנצען פּאַראַדאַקסאַל און אומפאַר־שטענדליך און אין סתירה צום כלל פון „לא יראני האדם וחי" (אַ מענש קען צו נאָענט צום אין־סוף ניט צוקור־מען)?

די הלכה האָט די רעטעניש ניט גע־לייזט. זי האָט זיך מודה געווען, אַז זי פאַר'שטייט ניט דעם ענין פון דאַוונען,

דיציאָנעלען טעקסט. זאָגאַר בנוגע די אנשי כנסת הגדולה, וועגען וועל־כע די מסורה דערציילט אונז, אַז זיי האָבען אויסגעשטעלט דעם נוסח התפלה, דריקט זיך די גמרא אויס מיט די פאָלגענדע ווערטער: „מאָה ועשרים זקנים, ובהם כמה נביאים, תקנו שמונה עשרה ברכות על הסדר". צווישען די פאַרפאַסער פון נוסח התפלה האָבען זיך געפונען אַ סך נביאים, ווייל אָן זייער מיטהילף וואָלטן אפילו די אנשי כנסת הגדולה אַליין ניט געוואַגט איינצופירען אַ פיקסירטען טעקסט, מיט וועלכען דער מענש זאָל זיך באַנוצען אין זיין דיאַ־לאָג מיט'ן בורא העולם.

עס איז כדאי צו באַמערקען, אַז בשעת מען האָט צוגעלייגט צו דער שמונה עשרה די ניינצענטע ברכה „ולמלשינים" אין יבנה, האָט רבן גמליאל אַליין ניט געוואָלט איר פאַר־פאַסען. ער האָט באַאויפטראָגט שמואל הקטן, וועגען וועלכען די ברייתא דערציילט, אַז ער איז געווען ראוי צו זיין אַ נביא, אַז ער זאָל דאָס טאָן. עס איז אויך אינטערעסאַנט, אַז דער גרעסטער טייל פון תפלות איז צוזאַמענגעשטעלט געוואָרען פון ווערטער און אָפטמאָל אפילו פון גאַנ־צע אויסדרוקען פון תנ"ך. די חכמי ישראל האָבען פאַרמידען, ווי ווייט מעגליך, זיך צו באַנוצען מיט'ן איי־גענעם וואָרט־שאַץ, ווייל אַ זאַך, וועלכע מען פאַרשטייט ניט, מוז מען האָבען זעהר אַ פאַרזיכטיגען און אַן אָפּגעהיטען צוגאַנג. ווען משה וואָלט ניט אָנגערופן דעם רבש"ע „הא' הגדול, הגבור והנורא", וואָלטן מיר ניט געהאַט קיין רעכט אַזוי אים צו אדרעסירען אין שמונה עשרה.

אַרויסגייענדיג פון דעם שטאַנד־פּונקט האָט די הלכה אָפּגעפּסקנ'ט, אַז ווער עס ענדערט עפּעס פון דעם נוסח פון ברכות, האַנדעלט פאַלש. „כל המשנה ממטבע שטבעו חכמים בברכות אינו אלא טועה". באַשטימ־טע שינויים דיסקוואַליפיצירען די תפלה, און מען מוז איר איבערדאַוו־נען. די הלכה זאָגט ווייטער, אַז מען מוז דאַוונען דריי מאָל אַ טאָג און ניט מער (אַ צוגעלייגטע פרייוויליגע תפילה, תפילת נדבה, איז פאַרבונדן מיט אַ סך הלכה'שע באַדינגונגען און אידען האָבען עס זעהר ווייניג פּראַק־טיצירט). איידער מען שטעלט זיך שמונה עשרה, לייענט מען צוויי מאָל אַ טאָג קריאת שמע מיט ברכות, און

אינדערפרי רעציטירט מען פסוקעם און קאַפּיטלעך תהילים. אפילו ביי־טאָג צו מנחה זאָגט מען אשרי פריער, ווייל גלייך זיך שטעלן שמונה עשרה און זיך דערנענטערן צום רבונו של עולם טאָר אַ מענש ניט. דער אַריינפיר צו תפלה איז דער תהלים, דאָס געטליכע בוך פון ווידוי, תחינה, בקשה, הלל און געזאַנג, וואו יעדע גאָט־פאַרבענקטע און אין גאָט־פאַר־ליבטע און פאַר'חלומ'טע נשמה קאָן געפינען דעם בת־קול פון אירע. גע־דאַנקען, געפילען און שטרעבונגען. דורכ'ן פאַרטיפן זיך אין דעם וואונ־דערליכען ספר באַפעסטיגט זיך דער מענש אין זיין החלטה און געטריי־שאַפט צו באַגעגענען זיך מיט'ן אין־סוף און אָנקניפּען אַ געשפּרעך מיט אים. דוד האָט כסדר גע'טענה'ט און זיך באַקלאָגט צו גאָט, זיך דורכגע־רעדט און פאַרבראַכט מיט אים, גע־וויינט און זיך אַליין געטרייסט פאַר אים, און געזונגען שבת והודאה צו אים, — טראַכט זיך דער מתפלל, — און דער געדאַנק גיט אים מוט אָנצו־קלאַפּען אין די שערי שמים. פונ־דעסטוועגען, ככלות הכל, הויבט דאָך אָן דער דאַוונער די שמונה עשרה מיט „ד' שפתי תפתח ופי יגיד תהלתך", מיט'ן געבעט, אַז גאָט זאָל אים העל־פען עפענען די ליפּען, ווייל ער אַליין האָט ניט דעם כח און ניט די חוצפּה עס צו טאָן. דאָס געפיל פון אומווירדיגקייט צו מתקרב זיין זיך צום בורא עולם ווערט טראָץ אַלע הקדמות ניט עלימינירט. נאָך דער שמונה עשרה פאַלט דער זעלבער מתפלל תחנון, אין וועלכען ער דריקט נאָכאַמאָל אויס זיין ווערטלאָזיגקייט און שפלות און בעט מחילה און סליחה אפילו אויפ'ן דאַוונען אַליין.

די הלכה איז ניט געווען צופרידען מיט דער איינריכטונג פון ספּעציעלע תפלה פאַרזאַמלונגען און מיט דער אויסשטעלונג. פון אַן אייגענעם סדר התפלה. אַלע בקשות דאַרפען אַריינ־געפּאַסט ווערען אין דעם ראַם פון

אַ טריבונע פאַר'ן פאָלק

דער זין פון אַ כתובה

חשוב'ער רעדאַקטאָר:

די ענדערונג, וואָס די קאָנסערוואַ־טיווען ווילען איינפירען אין דער כתובה, אַז די חתן־כלה זאָלען זיין געבונדען צו זייער בית־דין, איז אוי־סערן פּלאַץ.

די כתובה איז אַ בינדונג־קאָנ־טראַקט פונ'ם מאַן צו דער פרוי און ניט פאַרקערט. התחייבות'ן, וואָס דער מאַן פאַרפליכטעט זיך נאָכצו־קומען, ווען זיי זענען צוזאַמען, אַזוי אויך זענען די פאַרפליכטונגען, אויב זיי צעשיידען זיך. אַ ראַבאַי אָדער אַ בית־דין האָבען מיט דעם דאָקו־מענט גאָרניט צו טאָן. זייטיגע ענינים, ווי טבילה, .; דינסט וכדומה, קאָן אַריינגעשריבען ווערען אין אַ צוגאָב־שטר ווי אַ שטר אירוסין, למשל, אָבער ניט אין דער כתובה. ס'קען פאַר קיין פאַל ניט אַריינגע־שריבען ווערען אין דער כתובה אַ תנאי אויף מבטל צו מאַכען די קידושין. דאָס באַלאַנגט צו אַ רבנ'יז־שע קערפּערשאַפט אָן אַ יוצא דופן.

בקיצור הגדול: די כתובה איז דער פרוי'ס פּריווילעגירטער דאָקו־מענט, וואָס קען קיין זייטיגע ענינים ניט אַנטהאַלטען.

מיט אַכטונג,
נ. ווייסבערג,
בראָנקס, נ. י.

ב"ה

וועגען דער שפּראַך פון דער כתובה

חשוב'ער רעדאַקטאָר:

אין דעם נייעם תורה העפט „הכרם", וואָס דערשיינט אין יש־ראל, איז דאָ אַ פראַגע וועגען דער אַראַמעאישער שפּראַך פון דער כתובה. דער שרייבער זאָגט, אַז עס איז שוין צייט, אַז די כתובה, וואָס איז אייגענטליך בלויז אַ חתונה־קאָנטראַקט צווישען אַ מאַן און אַ פרוי, וועלכע ווילען זיך פאַרבינדען צו לעבען צוזאַמען, און די כתובה איז דאָך נאָר דער קאָנטראַקט אין וועלכען עס זענען פאַרצייכענט די התחייבות'ן (פאַרפליכטונגען), וואָס דער מאַן פאַרפליכטעט זיך צו דער

ווילנער אידיש מיידעל — צי

חידה פתומה. איין זאַך האָבען די חכמי הלכה מחדש געווען. זיי האָבען געזאָגט: אמת, מיר פאַרשטייען ניט די מעגליכקייט און דעם שכל פון תפלה, אָבער טראָץ אונזער ניט פאַרשטיין ווייסען מיר יע, אַז די אבות פון דער אומה הישראלית מיט אירע נביאים האָבען געדאַווענט; אַז זיי האָבען זיך גענומען דאָס רעכט צו דערנענטערען זיך צום רבש"ע, זיך טרעפען און רעדען מיט אים, בעטען, לויבען און רימען אים, און זיך געפינען אין זיין אָנוועזענהייט. די הלכה האָט אונז אַלעמען אויפמערקזאַם געמאַכט אויף דעם היסטאָרישען פאַקט, אַז תפלה איז אַזוי אַלט ווי די כנסת ישראל אַליין. אברהם האָט געדאַווענט, יצחק האָט געדאַווענט, און יעקב האָט געדאַווענט. משה האָט תפלה געטאָן סיי פאַר'ן פאָלק אין „ויחל", סיי פאַר זיין ברודער אהרן, סיי פאַר זיין שוועסטער מרים, און שליסליך אויך פאַר זיך אַליין אין דעם טראַגיק־אָנגעפילטען „ואתחנן". חנה האָט אויסגעגאָסען איר האַרץ פאַר'ן רבש"ע אין שילה. דוד'ס תהילים איז אַ ספר פון תפלה און תחינה. שלמה האָט מתפלל געווען ביי דעם חנוכת הבית פון ערשטען בית המקדש. יונה האָט גערופען צו גאָט פון די אָפּגרונטן פון ים. יחזקיהו האָט זיך מתיחד געווען מיט זיין באַשעפער אין אַ שטונדע פון אַנגסט און יאוש. דניאל האָט געדאַווענט דריי מאָל אַ טאָג מיט'ן פנים אויסגעדרייט צו ירושלים. מיט די אבות, מלכים און נביאים האָט מיטגעדאַווענט די גאַנצע כנסת ישראל; דורות אומעטום און אין אַלע צייטען האָבען תפילה געטאָן.

מיר, זאָגען די חכמי ההלכה, קאָנען די תפלה „דע יורע" ניט דערקלערען, אָבער מיר קאָנען דאָך ניט צווייפלען אין איר „דע פאַקטאָ" עקזיסטענץ און אין דער היסטאָרישער טאַטזאַך, אַז אידען האָבען געדאַווענט. ממילא באַווייזט עס, אַז דער מענש מעג און דאַרף בעטען ביי גאָט, אַז ער האָט רשות צו אויסגיסען זיין האַרץ, צו זינגען אים שיר ושבח און צו טוליען זיך צו אים ווי אַ קינד, וואָס באַהאַלט זיין קאָפּ אין דער מוטער'ס שויס אָדער אויפ'ן פאָטער'ס אַקסעל. דער באַקאַנטער מאמר אין דער גמרא: „תפלות אבות תקנום", דריקט אויס דעם געדאַנק, אַז תפלה איז אַ פּרעצעדענט עטאַבלירט אין אונזער געשיכטע זינט איר עלות השחר, און דערפאַר נעמען מיר איר אָן. קיין אַנדער דערקלערונג פאַר אונזער דאַווענען האָבען מיר ניט. די אבות און די נביאים האָבען געגעבען אַ ביישפּיל, וועלכען מיר טוען נאָך.

דעריבער מוז מען אַכטונג געבען, אַז אונזער דאַווענען, סיי אין שייכות מיט דער סטרוקטור און פאָרם, סיי בנוגע דער צאָל און די זמנים פון תפילה, סיי וואָס אָנבאַלאַנגט דעם אינהאַלט און די שבחים, זאָל שטימען מיט די תפלות פון די אבות און נביאים און גדולי האומה, וועמעס הנהגה מיר אימיטירען — מיר אַליין טאָרען קיין זאַך ניט צולייגען צו דער תפלה אָדער אַראָפּנעמען פון איר, ענדערן אָדער צופּוצען איר. וואָלטן מיר תופס געווען דעם מהות פון תפלה און פאַרשטאַנען דעם „פאַרוואָס" פון דאַווענען, וואָלטען מיר אפשר געקאָנט שרייבען אייגענע תפלות, אָבער באשר תפלה איז פאַרבליבען אַ ניט־געלייזטע רעטעניש, ממילא קאָנען מיר זיך ניט אַריינלאָזן אין ליטעראַריש־ליטורגישע שאַפונגען און מיר מוזען זיך שטרענג האַלטען ביי דעם סאַנקציאָנירטען, טראַ־

שמונה עשרה, אָדער אין ברכות אמצעיות, אָדער אין שומע תפלה, אָדער גלייך נאָכ'ן פאַרענדיגען פון דער שמונה עשרה, נאָר דעמאָלט קאָן דער יחיד בעטען דעם רבש"ע אויף זיינע נייטען און זיך וואַרפען פאַר אים אין תחינה וויפיל זיין האַרץ גלוסט, ווייל דעמאָלט גיסן זיך צונויף זיינע ווערטער מיט דער אוראַלטער, טראַדיציאָנעלער שמונה עשרה. אין אַ צייט פון געפאַר פאַר'ן כלל אָדער פאַר'ן יחיד, פלעגען זיך אידען יאָ צונויפזאַמלען אין די שולען און שטורמען דעם כסא הכבוד, אָבער זייער שטורמישע בקשה פלעגט זיך אויסדריקען אין תהלים - זאָגען און ניט אין נייע געבעטען. די איינציגע עקסטרא תפלה־פאַרזאַמלונג, צו וועלכער די הלכה האָט מסכים געווען, איז די סליחות־אָפּריכטונג אין די עשרת ימי תשובה אָדער פאַר ר"ה (סליחות אין אַ תענית זאָגט מען גלייך נאָך שמונה עשרה ווי אַנדערע תחנונים); אָבער בנוגע דעם אויסנאָם האָבען די חכמי המסורה זיך סומך געווען אויף אַ ספּעציעלען היתר, וואָס איז אַנטהאַלטען אין דעם פּסוק „וירד ה' בענן ויתיצב עמו שם ויקרא בשם ד'" און נאָך אַלעמען באַשטייען די אור־שפּרינגליכע סליחות פון ליקוטים פון פּסוקים, י"ג מדות, וידויים און זעהר קורצע תפילות ווי אבינו מלכנו, עננו, מי שענה, וועלכע זיינען זעהר אַלטע.

(אַ צווייטער אַרטיקעל וועגען דעם זעלבען ענין וועט זיין געדרוקט קו־מענדיגען מאָנטאָג.)